

Kinda István

HAGYOMÁNYOK BÉKLYÓJÁBAN

**Tanulmányok a falusi életmódok
és kényszerstratégiák témaköréből**

Székely Nemzeti Múzeum – Kriza János Néprajzi Társaság
Sepsiszentgyörgy–Kolozsvár

2011

Kiadja a

Székely Nemzeti Múzeum

Kriza János Néprajzi Társaság

Lektorálta

dr. Pozsony Ferenc

dr. Szabó Á. Töhötöm

Borítóterv

Szentes Zágón

Számítógépes tördelés és korrektúra

Szócs Levente

© Kinda István

© A kiadók

ISBN 978-973-0-10944-3

ISBN 978-973-8439-57-3

Felelős kiadó

Vargha Mihály,

a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója

A Székely Nemzeti Múzeum fenntartója

Kovászna Megye Tanácsa

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
--------------	---

TERMÉSZETKIÉLŐ MESTERSÉGEK VONZÁSÁBAN

MESZESEK

Hagyományos iparűzés Vargyason	13
--------------------------------------	----

SZENESÉK

A tradicionális erdőkiélés és a nyugati piacgazdaság között (<i>Peti Lehellel</i>)	69
---	----

TÉGLAVETŐK

Életmód, rétegződés és identitás Nagyborosnyó cigány lakossága körében	105
---	-----

GAZDÁLKODÓI MAGATARTÁSOK

GAZDÁLKODÓK

Agrárhagyományok és adaptációs tendenciák Cófalván	155
--	-----

A KÖZÖS

Társas gazdálkodási formák Kelementelkén és Abosfalván (<i>Peti Lehellel</i>)	183
--	-----

A KILÁTÁSTALANSÁG ESÉLYE

Szegény családok Héderfáján és Vámosgálfalván	219
---	-----

KÖZÖSSÉGEK, ÉLETTEREK

EGYHÁZ VAGY SZEKTA?

Kizáró és befogadó vallási közösségek	253
---	-----

ÉLETTÉR ÉS LAKÁSKULTÚRA

A háromszéki cigányok lakókörnyezetének főbb sajátosságai	271
---	-----

HAGYOMÁNY, SZIMBÓLUM, IDENTITÁS

Falukapuk Orbaiszéken	287
-----------------------------	-----

A kötetben közölt írások jegyzéke	305
---	-----

Képek	313
-------------	-----

ELŐSZÓ

Kötetembe azokat az erdélyi, hangsúlyosan székelyföldi gazdálkodással, hagyományos mesterségekkel, megélhetési lehetőségekkel, változó falusi életmintákkal foglalkozó, de szimbolikus versengést és közösségi konfliktusokat is elemző témákat válogattam össze, amelyek néprajzkutatói pályafutásom első évtizedét alapvetően meghatározták. A társadalomnéprajzi, kulturális antropológiai szemléletű dolgozatok magyar és magyar anyanyelvű cigány közösségekben végzett jelenkutatás eredményei. A kutatások egyes fázisainak befejezése után a dolgozatok különböző változatai szétszórótan, hazai és magyarországi szakmai periodikákban, tanulmánykötetekben jelentek meg, hiszen az elkezdett munka tovább zajlott, és újabb fejezetekkel bővült a vizsgált tematika. A mostani önálló tanulmánykötet egybeszerkesztve, egységes filológiai apparátussal nyújtja át az egyes kutatási projektek legteljesebb feldolgozásait az érdeklődőknek.

A Hagyományok béklyójában kötet cím tradicionális életvilágokat vizsgáló néprajzostól, kulturális antropológustól szokatlanul csenghet. Mégis, a Kis-Küküllő menti székely és vegyes lakosságú falvak, az Udvarhely- és Háromszék településein folytatott terepkutatások láttelelei azt mutatják, hogy a falusi emberek hagyományos értékekhez és életvitelhez fűződő kötődéseinek magyarázata nem tudatos vagy holmi romantikus ragaszkodásban, hanem legtöbb esetben a megszokásban, illetve egyéb megélhetési alternatívák hiányában keresendő. A vizsgálat alá vett közösségek a régi öregek életét jellemző mindennapi törődésektől, túlélésre, önellátásra berendezkedő életstratégiáktól, szűk lehetőségeket teremtő megélhetési módokatól – a mindennapok hagyományaitól – szívesen szabadulnának, ha tehetnék...

Az alcímben szereplő *kényszerstratégiák* kifejezés a kötet gerincét alkotó gazdálkodásos témákra utalva azt az 1989 után bekövetkezett gazdasági alapú visszarendeződést jelzi, amely az iparosodó, urbanizálódó szocialista Románia vidéki lakosságának életében végbement. A földek visszaszolgáltatása, a privatizáció – bár évtizedek sóvárgását váltotta valóra – a legtöbb falusi embert felkészületlenül érte; a munkahelyek tömeges felszámolásának és a kedvezőtlen makrogazdasági körülmények hatására nagy tömegek fordultak vissza a családi léptékű, elavult eszközkészleten alapuló hagyományos gazdálkodáshoz és az azzal járó önálló életformához, a külföldi munkamigráció mellett. A nagy visszatérés melletti választást – a városról falura költözést, munkából vagy munkanélküliből felkészületlen gazdálkodóvá, kollektivistából nadrágszíjparcellán termelő magángazdává vagy éppen ősi mesterséget űző magán iparossá válás döntését – Erdély- és Székelyföldszerzte családfők ezrei voltak kénytelenek meghozni a túlélés és a talponmaradás érdekében.

Bár a kötet tanulmányainak szereplői között vannak szerencsésebb sorsúak is, akik a megfelelő időben elrugaszkodhattak az egyre magárautaltabb, túlélésre berendezkedő, magukba roskadó gazdasági rendszerektől, a kötet anyagai mégsem a rendszerváltást követő, széles társadalmi közege jellemző sikertörténetekről szólnak; a sikeresek és sikertelenek arányának társadalmi valóságát az önálló és a tehetetlenül vergődő, peremre sodródott élethelyzetek túlsúlya is tükrözi.

Tudatában vagyok annak, hogy a vizsgálatok óta eltelt néhány év is mélyreható változásokat hozhatott a kutatott falvak életében, úgy gondolom azonban, hogy az elemzések akkor is bemutatnak valamit a mai falu problémáinak összetettségéből, ha nem egy napilap frissességével teszük ezt. A szövegek megírásuk időszakának tudományos dokumentumaiként olvashatóak, hiszen a kutatás idején tapasztalt legégetőbb falusi gondokat igyekeztek rögzíteni, valamint a problémák kialakulásának a kérdéseit, a megoldások lehetőségeit vették számba. A vizsgálatok időkeretét minden dolgozat elején az Olvasó tudomására hozom.

A kötet anyagai tematikailag csoportosulnak. Az első fejezet tanulmányai a 21. századi székelyföldi technológiai örökség példáiként három „férfiasabb”, természetkielő népi foglalkozást mutatnak be, komplex elemzés alá vonva a mészégetés, a szénégetés és a téglavetés iparát, azok továbbélését

a digitális világban, művelőinek körét, életvitelét, társadalmi illeszkedésük pontjait. Ezek az elemzések arra a folyamatra világítanak rá, amely során a valamikori alacsony presztízsű, a közösségek gyengébb családjai által űzött mesterségek fokozatosan szélesebb társadalmi csoportok (kizárólagos) megélhetésévé, ezzel párhuzamosan egyre elfogadottabbakká és elismertebbekké váltak.

A következő három tanulmányban 20. századi gazdálkodói hagyományokat, munkaszervezeti formákat, 21. századi megélhetési lehetőségeket és leszakadt családokat mutatok be a Kis-Küküllő és a Feketeügy folyók menti települések példáján. Az eredmények eltérőségét leginkább a két régió különböző társadalom- és gazdaságtörténeti háttere magyarázza, hiszen az egyik a földműves hagyományokkal korán szakító, iparosodó, majd lehanyatló, a másik pedig mai napig konstans agrárspecializációs vidék.

Székelyföld társadalmát nemcsak társadalmi és gazdasági hatások érték a határok rendszerváltás utáni megnyitásával, hanem igen jelentős vallási, felekezeti mozgalmak is beindultak az országban megjelenő kisegyházak, spirituális csoportosulások részéről. Témába vágó elemzésem két székelyföldi falu cigány lakosságának a Jehova Tanúi közösséggel kapcsolatos tapasztalatait, kényszerstratégiaként is értelmezhető vallási konverzióját mutatja be, valamint azt a közösségeken belüli rétegződést, amelyet az új hit megismerése, követőinek, szimpatizánsainak és ellenzőinek csoportokba szerveződése váltott ki. A soron következő tanulmány a háromszéki magyar anyanyelvű cigányság (szimbolikus) építkezését, lakáskultúrájának és -berendezésének változatait a leggyakoribb gazdasági helyzetekből kiinduló modellek egybevetésén keresztül mutatja be. A kötet záró tanulmánya egy hagyományban gyökerező kulturális elem, a székely (falu)kapu továbbélésének (survival) és adaptációjának példájával foglalkozik behatóbban, értelmezve azt a szimbólum és az identitás kategóriáiban is.

A kutatások finanszírozásában, lebonyolításában és szakirányításában nagy szerepe volt a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékének és háttérintézményének, a Kriza János Néprajzi Társaságnak. Ezek a 2003–2005 között készült tanulmányok szellemi műhelyei is voltak. A kiforrott műhelymunkát jelzi, hogy két dolgozatnak társszerzője is van Peti Lehel néprajzkutató személyében.

Külön köszönetet érdemelnek Pozsony Ferenc és Szabó Á. Töhötöm egyetemi tanárok, akik nemcsak az egyes dolgozatok szakirányítóiként határozták meg a kutatás és a feldolgozás menetét, de a kötet lektoraiként ellenőrizték is az eredményeket.

2005-től kezdődően a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum teremtett kereteket a kutatások folytatásához, támogatta a terepmunkákat, a könyvtári és levéltári dokumentálódást, az eredmények feldolgozását és publikálását. Köszönet Vargha Mihály igazgatónak folyamatos támogató hozzáállásáért és a kezünkben tartott összefoglaló kiadvány anyagi alapjainak előteremtéséért.

Kinda István

Sepsiszentgyörgy,
2011. május 25.